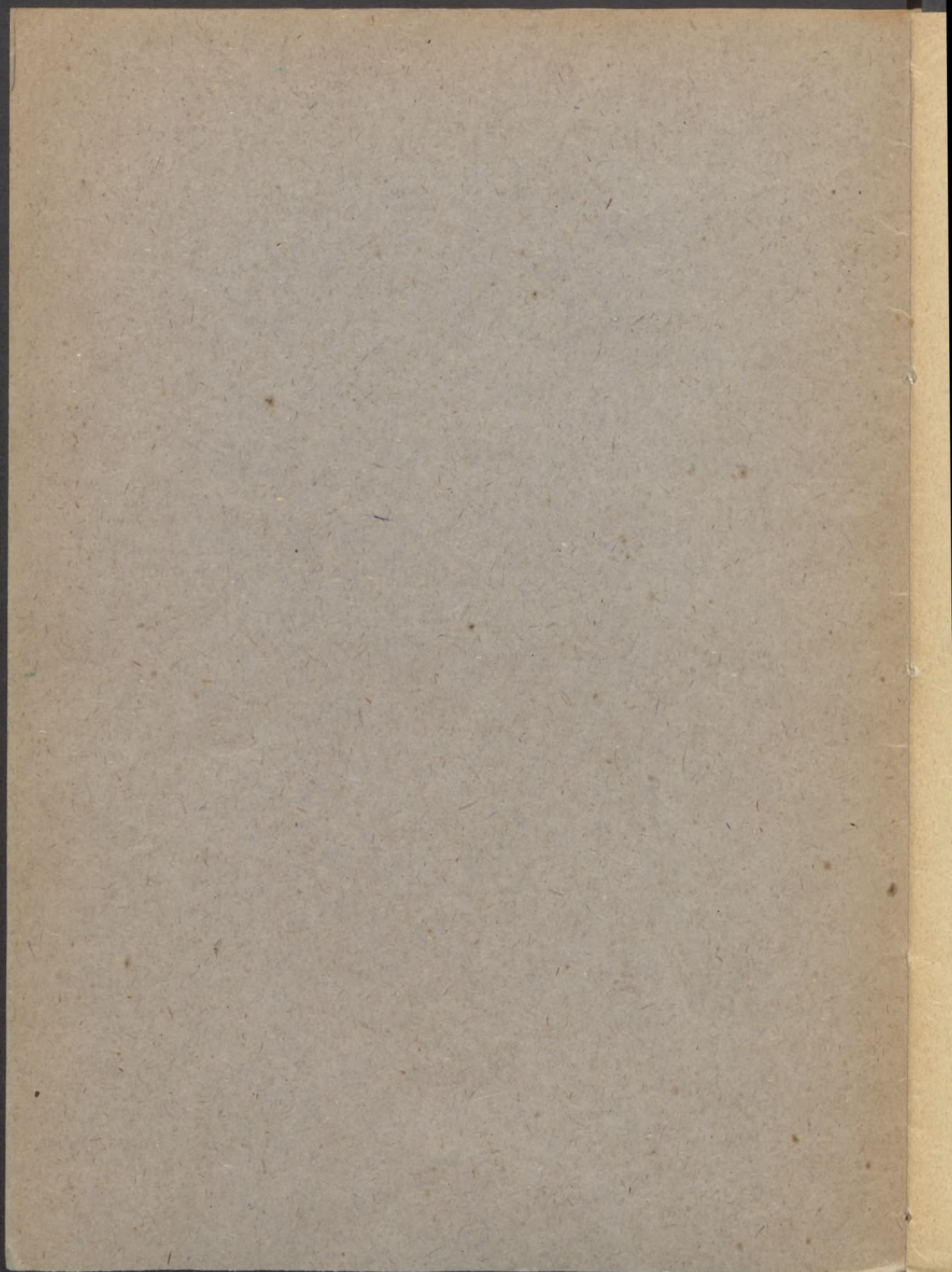

68.231

Magyar gyümölcsfajták első szakszerű leírója.

A gyümölcsfajták ismerete és leírása párhuzamosan fejlődött az orvosi növényismerettel és az európai növényfajok leírásával. Miként ezeket a XVI. század folyamán kezdték először pontosabban megkülönböztetni és leírni az orvosbotanikusok, azonképen a gyümölcsfajtákról is a XVI. század készítette az első leírásokat és képeket. Például a középeurópai alma- és körtefajtákat először VALERIUS CORDUS írta le, JOHANNES BAUHINUS pedig egyszerű vonalas rajzokban is bemutatta.

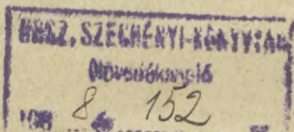
Ezek a régi gyümölcsleírások azonban természetesen még kezdetlegesek, inkább csak a gyümölcs alakjára, színére, ízére terjeszkednek ki. A gyümölcsfajták ma is használt részletes leírása, amelyben pontosan meghatározzuk mind a gyümölcsnek, mind a fának és leveleknek tulajdonságait, Franciaországban alakult ki a XVIII. század folyamán, a ma is követett mintát DUHAMEL alapította meg világhírű Arbres fruitiers című, 1768-ban Párizsban megjelent munkájában.

Magyarországon a XVI. században nem írtak olyan munkát, amelyben

gyümölcsleírások lennének, így az első magyar gyümölcsleírásokat LIPPAI JÁNOS ismert Posoni kertjében a XVII. században találjuk. Ezek természetesen még régimódiak, kezdetlegesek, bár kétségtelenül nagyon jellemzőek s ha az akkoriban használatos név is segít, lehetővé teszik a gyümölcsfajta hozzávetőleges megállapítását.

LIPPAI munkájának megjelenése, vagyis 1667 óta nagy idő telt el, amikor ismét megjelenhettek olyan szakmunkák magyarországi szerzők tollából, amelyekben gyümölcsfajták leírásával találkozunk. Csak a táblabíróvilág pomológusai vállalkoztak nálunk ilyesmire a XVIII. század utolsó tizedétől kezdve. Igaz ugyan, hogy ezek a gyümölcsfajtaleírások német nyelven jelentek meg, de a hazai viszonyokhoz illeszkedtek s így kétségtelen, hogy a magyar gyümölcsészet történetének fejezetei. Ilyennek, vagyis magyarnak tekintették a németek is, akik éppen ezért zárták ki a német pomológiai irodalomból.

A táblabíróvilág németül író magyar gyümölcsészei közt LEIBIZER JÁNOST

illeti meg az elsőség. A Szepeesség szü-
lött, neve is a szepeességi Leibic köz-
ségtől ered. Lőcsén született 1763-ban,
itt végezte iskoláit is, eleinte tanító
volt Munkácson, majd Szepesváralján,
de ez a foglalkozás nem volt kedvére,
ezért 1798-ban, amikor már több ker-
tészeti munkája látott napvilágot,
hazatért Lőcsére s. kizárólag a ker-
tészetnek, főként a gyümölcsészetnek
élt. Annak a kornak divatja szerint
igyekezett a legjobb külföldi gyümölcs-
fajtákat megszerezni s ezerszámra ter-
jesztette a nemes oltványokat. Első
nagyobb munkája *Vollständiger Gar-
tenkalender* címmel 1791-ben jelent
meg, a második *Vollständiges Hand-
buch der Küchengärtnererei* címet visel és
1797-ben látott napvilágot, végül 1798-
ban kiadta *Vollständiges Handbuch der
Obstbaumzucht* című munkáját, ame-
lyet 1804-ben követett a törpegyü-
mölcsfákról írt könyve *Praktisches
Handbuch der Zwergbaumzucht* címmel.
Mindezek a munkák Bécsben jelentek
meg, az első három második kiadást is
látott. LEIBIZER JÁNOS 1817-ben halt
meg Lőcsén.

Gyümölcsészeti kézikönyvében 26
alma-, 49 körte-, 11 szilva-, 12 cse-
resznye- és meggy-, 7 kajszí-, 13 ősz-
barackfajtát írt le az úttörő munkás-
ságú szepeességi gyümölcsész. Ezek
közül hazainak tartja vagy magyar
jelzővel írja le a Boszmánalmát,
Besztercei szilvát, Nagy
cukorszilvát, Kék tojás-
szilvát és a Sötétbarna
szíves cseresznyét. Minthogy a
Boszmánalma leírása itt jelent meg
először, ezzel bővebben foglalkozik,
mint a többivel.

Idők folyamán LEIBIZER tovább ké-
pezte magát a gyümölcsészetben s a
gyümölcsleírásban, Pesttel is megta-
lálta a kapcsolatot s ama szakszerű
gyümölcsleírásai, amelyekkel itt fog-
lalkozni kívánok, már Pesten jelentek
meg. Itt indította meg 1804-ben a
pozsonyi születésű LÜBECK JÁNOS KÁ-
ROLY *Patriotisches Wochenblatt für
Ungern* címmel gazdasági hetilapját,
amelyből az év folyamán négy negyed-
éves kötet jelent meg. Ez a négy kis-
nyolcadrét alakú kötet legnagyobb
részében a kor színvonalán álló, ki-

váló gazdasági értekezéseket közölt,
köztük olyanokat is, amelyek meg-
bízható és tanulságos áttekintést nyuj-
tanak a magyar mező- és kertgazdaság
akkori helyzetéről.

E gazdasági hetilap munkatársai közt
találjuk például TESSEDIK SÁMUELT,
ennek a kornak kétségtelenül legki-
válóbb szakemberét, másokat is a kor
gazdasági írói közül, egyebek közt
LEIBIZER JÁNOST is, akinek munkás-
ságából itt csak azokkal a cikkeivel
kívánok foglalkozni, amelyek a *Pa-
triotisches Wochenblatt*-ban Pesten je-
lentek meg 1804-ben.

A hetilap III. kötetében a július
4-én kiadott 27. számban a 16—28.
oldalon jelent meg LEIBIZER értekezése
a magyar kertészetről *Über den Zu-
stand des Gartenbaues in Ungarn* cí-
mrel. Ebben elég lesumtó képet rajzol
a táblabíróvilág magyar kertészetéről,
kivált a gyümölcsösökről. Leírja, hogy
milyen elhanyagoltak az ország gyü-
mölcsösei, a fákat nem gondozzák,
a kiveszetteket újakkal nem pótolják,
legfeljebb tősarjakból újulnak meg a
fák, amelyeket állandóan rongálnak a
kecskék és a többi legelő állat. Új
szempontból is vizsgálja a magyar
gyümölcsösöket, a fajták szempontjá-
ból s utasításokat ad, hogy csak a leg-
jobb és leghasznosabb fajtákat kell
nagy számban ültetni. „Hogy pedig
könnyebb legyen a választás, fel aka-
rom sorolni ebben a folyóiratban a leg-
hasznosabb gyümölcsfajtákat s le is
írom azokat. Ilyen módon csakhamar
kellő számú fajtát szerezhet be min-
denki, amelyek fölségessé teszik vagy
visszaszoríthatják a szépnevű idegen
fajták egy részét és a termesztő nem
szorul többé a vándorló árusokra,
akiknek csalásai a vállalkozó szellemű
embert is elriaszthatják.”

LEIBIZER tehát hazai és kipróbált
idegen fajták ismertetését közli a heti-
lapban. Ezek a fajtaleírások *Einige
Obstsorten und deren Beschreibung* cí-
mrel a lap II. és IV. kötetében jelentek
meg. A szerző összesen 13 fajtát is-
mertetett. Német és francia neveket
használ, a külföldi pomológusok közül
főként CHRIST munkájára hivatkozik.
Leírásai rendkívül részletesek, több-
nyire alaposak, mindenestre szak-

szerűek, a fát és a leveleket époly bőven leírja, mint a gyümölcsöt, utóbbinak külső és belső tulajdonságait egyaránt ismerteti.

A LEIBIZER JÁNOS által leírt és ajánlott gyümölcsfajtákat alábbiakban soroljuk fel. 1. Nyári borízű alma (Sommerweinapfel, Band II. p. 291.) Ezt a bordás almát abban az időben országszerte ismerték és kedvelték. ORBÁN PÉTER 1812-ben kelt kéziratában, amelyet BUDAI JÓZSEF ismertett a Gyümölcskertész 1902-iki évfolyamában, szintén Nyári borízű alma a neve. 2. Stettini körte (Stettinerbirn, Braune Michelsbirn, II. p. 293.) A Rheimsi pirókkörtével veti egybe. 3. Nemes magyar szilva (Edle ungarische Zwetschke, II. p. 296.) A régóta ismert Besztercei szilva első szakszerű leírása! Gyümölcs-termesztésében ugyanennek a szilvának Ungarische Zwetschke, Bistritzer vagy Eisenpflume a neve. 4. Piros császáralma (Roter Kaiserapfel, Gros Faros, II. p. 298.) A táblabíróvilágnak ez a kedvenc almája újabban Dancigi bordásalma néven ismeretes, de már elvesztette népszerűségét. 5. Sárga mirabella (Gelbe Mirabelle, Frühe Fieberpflume, La petit Mirabelle, IV. p. 163.) Ez a szilva akkor még újdonság volt az országban, nálunk éppen LEIBIZER ajánlotta először Gyümölcs-termesztésében. 6. Boszmánalma (Bosmanerapfel, IV. p. 166.) LEIBIZER ezt is Gyümölcs-termesztésében 1798-ban említi először s 1804-ben írta le szakszerűleg. Éppen ezért jogtalan a Pázmánalma név használata is, amelyet SZABÓ JÓZSEF munkájában 1824-ben olvasunk először. 7. Császárkörte (Kaiserbirn, Gute Christbirn, Malvasirbirn, Bon chretien d'Été, IV. p. 169.) A felsorolt hason-nevekből és a leírásból kétségtelen, hogy LEIBIZER a Nyári Kármánkörtét nevezi itt Császárkörtének. Már LIPPAI feljegyezte, hogy a Felvidéken a Nyári Kármánkörtét nevezik Császárkörtének. LEIBIZER gyümölcsészeti kézikönyvében a Nyári Kármánkörtének Sommerapotekerbirn, a bécsi Kaiserbirn-nek pedig Weisse Butterbirn a neve. 8. Magyar szívsszilva

(Ungarische Herzpflume IV. p. 171.) Maga LEIBIZER állapította meg, hogy ezen a néven a korai datolyaszilvát írta le, amelynek Vörös datolyaszilva a mai hivatalos neve. A leírás azonban nem mindenben felel meg a Vörös datolyaszilvának, mert LEIBIZER szélesebbnek írja le szilváját, mint a későbbi szerzők a Vörös szilvát. Döntőnek tekinthetjük a Magyar szívsszilva korai érését. 9. Piros renett (Rote Renette, Schöner Blutapfel, Renette rouge IV. p. 221). Idegenből szerezte, SICKLER nyomán írta le. Az Illustr. Handbuch szerint a Piros renett nem más, mint a Bíborpiros Cousinot és OBERDICK azonosnak tartja a Véralmával, vagy legalább testvérfajtájának. 10. Fontos alma (Pfundapfel, Tellerapfel, Pomme de livre IV. p. 223), Ugyanezen néven már gyümölcsészeti kézikönyvében is megtalálható. Ma Grosser Rambour a német neve. 11. Rózsakörte (Rosenbirn, Orange Muscateller, Zitronenbirn, Orange musqué IV. p. 230). A táblabíróvilág kedvelt körtéje volt a Muskotályos narancskörte, sőt még BEREZKI is dicsérte. 12. Cukorszilva (Zuckerzwetschke, Augustzwetschke, Ungarische Zuckerpflume IV. p. 233). Gyümölcs-termesztésében Grosse ungarische Zuckerzwetschke e szilvának neve, későbbi szerzők elhagyták a magyar jelzót s egyszerűen Nagy cukorszilvának nevezik, holott LEIBIZER kétségtelenül megállapította, hogy magyar eredetű. Leírása után a datolyaszilvákkal is összehasonlítja s megfontolandó, vajon nem a Besztercei és valamely nagy datolyaszilva keresztezése. 13. Télicitromkörte (Winterzitronebirn IV. p. 236). A franciák Poire Orange d'Hiver, Citron d'Hiver néven ismerik, magyarban KOVÁCS JÓZSEF Téli narancskörte néven röviden ismertette.

Áttekintve a fentebbi névsort, könnyű megállapítani, hogy LEIBIZER első szakszerű leírója öt magyar gyümölcsfajtának, ezek: Nyári borízű alma, Besztercei szilva, Boszmánalma, Vörös datolyaszilva, Nagy cukorszilva.

Sajnos, ezeket a leírásokat mind-
eddig a feledés pora lepte. Még
WIESENBACH J. K. sem vette figye-
lembe, aki pedig *Der erfahrene Baum-,
Küchen- und Blumengärtner* című,
Pesten 1816-ban kiadott művében LEI-
BIZER munkáit kivonatolta s kézi-

könyvének gyümölcsleírásait vette át.
De ez semmitsem változtat azon a
tényen, hogy LEIBIZER írt le először
szakszerűleg magyar gyümölcsöket s
így kötelességünk számontartani mun-
kásságát.

Dr. Rapaics Raymund.

Kiadásért felelős: Dr. Rapaics Raymund.

26.171. — K. M. Egyetemi Nyomda. Múzeum-körút 6. (F.: Thiering Richárd.)

